

és a CAB specializált CD-ROM-okat (Pest Bank, Water Resources Abstracts, VET BEAST stb.). Emellett szótárak, lexikonok és enciklopédiák multimédia CD-it is megvásárolták. A CD-ROM előfizetések folytatását nemzetközi szervezetek támogatásával próbálják megoldani.

A program eredményeit is figyelembe véve a jövőben

– meg kell teremteni a mezőgazdasági könyvtárak országos együttműködését,

– formális forrásmegosztási és könyvtárközi kölcsönzési megállapodásokat kell ezek között a könyvtárak között kötni,

– a könyvtárak fenntartóinak intézkedéseket kell tenniük az információforrások hatékony felhasználása érdekében, például úgy, hogy csak a korszerű szakirodalmi adatokon is alapuló kutatási előterjesztéseket fogadják el,

– ezekben szerepeljen a szakirodalmi szolgáltatások költsége és ezeket az illetékes könyvtár kapja meg,

– a mezőgazdasági könyvtáraknak aktívan kell propagálniuk új forrásaikat és eszközeiket.

(Koltay Tibor)

MUNKAFOLYAMATOK ÉS SZOLGÁLTATÁSOK

Általános kérdések

Lásd 280, 289, 315

Állomány, állományalakítás

94/283

Empfehlung für die Zusammenarbeit zwischen Öffentlichen Bibliotheken und Buchhandel = Bibliotheksdienst. 28.vol. 1994. 6.no. 878-889.p.

Ajánlás a közkönyvtárak és a könyvkereskedelem együttműködésének szabályozására

Együttműködés -belföldi; Könyvkereskedelem; Közművelődési könyvtár

Az NSZK-ban hagyománya van a tudományos és szakkönyvtárak valamint a könyvkereskedelem közötti együttműködés külön szabályozásának: már a harmadik „Ajánlás” jelenik meg e témakörben. Most egyfelől a Német Könyvkereskedők Egyesülete, másfelől a Német Könyvtárosok Szövetsége és a Német Könyvtári Intézet írásba foglalták a közkönyvtárak és a könyvkereskedők közötti együttműködés rendjét is.

Az ajánlás részletekbe menő javaslatokat tesz az együttműködés formájára. Felsorolja azokat az adatokat, melyeket a vásárló könyvtárnak illetve a könyvet szállító cégnek célszerű magáról megadnia a másik fél tájékoztatására, felsorolja a könyvrendelés alkalmával megadandó bibliográfiai ill. kereskedelmi adatokat, megnevezi azokat a körülményeket, melyek fennállása esetén a szállítónak a megrendelőtől új információt kell kérnie (pl. címváltozás, árváltozás, csak másik kiadásban vagy csak más kötésmódban szállítható stb.). Részletes felsorolást tartalmaz a szállítást megakadályozó körülményekről, s az eljárásról az egyes esetekben, foglalja közre a szállítás technikai kérdéseivel (pl. csomagolás) és természetesen a pénzügyi eljárásokkal is. A könyv- és egyéb dokumentumvásárláson kívül kitér az „Ajánlás” az együttműködés egyéb lehetséges területeire: a piackutatásra, a kötetzeti munkákra, a katalógizálásra, valamint a lehetséges kulturális együttműködésre: a közös programtervezésre, propagandamunkára, kiadványokra, rendezvényekre, igénykutatásra.

(Katsányi Sándor)

94/284

WIESNER, Margot: EDILIBE project = VINE. 94.no. 1994. 11-14.p.

Az EDILIBE program

Formátum -gépi; Gépi állománygyarapítás; Könyvkereskedelem; Szabvány; Ügyvitel gépesítése

Bár a könyvkereskedelem és a könyvtárak érdeke nem mindig egyezik meg, mégis van közöttük együttműködés, különösen az új információ-technológia felhasználása terén. A számítástechnika alkalmazása a könyvkereskedelemben és a könyvtárakban egymástól függetlenül terjed, fejlődik, s a könyvtárgépesítésben a szerzeményezés általában az utóljára automatizált tevékenység. A jelenlegi gyakorlat szerint, amíg egy friss megjelenésű könyv a kiadótól a kereskedelmen keresztül eljut a könyvtárba, különböző adatait – különböző szempontok alapján – többször is rögzítik, számítógépen tárolják, majd ismét papírra kerül és így tovább.

Az EDILIBE (Electronic Data Interchange for Libraries and Booksellers in Europe – elektronikus információcsera a könyvtárak és a könyvkereskedők között Európában) tervezet célja az, hogy egyszerűsítse, egységesítse ezt a folyamatot. Az Európai Közösség 1988-ban elindított, majd 1991-ben kiterjesztett cselekvési terve mellé 93 javaslat érkezett a tagországokból, amelyekből mindössze 14 került elfogadásra: ezek egyike az EDILIBE, amely projekt 1992 decemberi elfogadása után 1993 áprilisában indult. Résztvevői egy-egy német (Harrassowitz), angol (Blackwell) és olasz (Casalini) könyves cég, illetve a BLCMP (Birmingham) és a Manchesteri Egyetemi Könyvtár, a hollandiai PICA-központ, Göttingen és Frankfurt egyetemi könyvtára valamint a firenzei és a spanyol nemzeti könyvtár.

Az EDILIBE projektben az adatcserét a szabványosított EDIFACT formátum, az adatforgalmat az X.400 átviteli formátum szolgálja. A projekt első néhány hónapja a technikai feltételek megteremtésével telt (konverterek kiválasztása, export-import interfészek definiálása stb.). A rendszer intenzív tesztelését (költség/haszon elemzéssel együtt) 1994 őszére tervezik megkezdeni. A 27 hónapig tartó projekt költségeit 2 millió ECU-ra tervezték, és remélik, hogy nem egyedüli használói maradnak a rendszerek.

(Mohor Jenő)

94/285

BELZILE, Sylvie - VENNE, Louise: Les politiques de développement de collection dans les bibliothèques annexes de l'ICIST = Doc.Bibl. 40.vol. 1994. 1.no. 21-24.p.

Res. angol és spanyol nyelven

Állománygyarapítás a kanadai műszaki-tudományos tájékoztatási intézet (CISTI) ágazati könyvtáraiban

Állománygyarapítás; Könyvtári hálózat; Tájékoztatási intézmény -természettudományi és műszaki

E könyvtárak egyetlen modell alapján dolgozták ki állománygyarapítási politikájukat. Az egyes dokumentumok felépítése a következő: bevezető, az intézmény és a fiók feladatköre, kiválasztás, beszerzés, az állomány kezelése és a politika felülvizsgálatának rendje. A kiválasztás rendszerint a könyvtárvezető feladata, tevékenységét segítik a könyvtár munkatársai és felhasználói. A kiválasztás többek között az alábbiak alapján történik: téma, nyelv, megjelenés ideje, dokumentumtípus. Az állomány kezelésébe tartozik a dokumentumok pótlása, az állomány védelme és a selejtezés munkafolyamata.

(Autoref.)

94/286

INTNER, Sheila S. - FUTAS, Elizabeth: Evaluating public library collections: why do it and how to use the results = Am.Lib. 25.vol. 1994. 5.no. 410-412.p.

Közkönyvtári állományok értékelése: miért kell elvégezni, és hogyan használjuk az eredményeket?

Állományelemzés; Közművelődési könyvtár

A közkönyvtárosok tisztában vannak a dinamikus állományépítés fontosságával. A könyvtárakat közpénzekből támogatják, s mivel az állampolgárokat is elszámoltatják a bevételeikről, a használók joggal várhatják el a könyvtártól, hogy jól gazdálkodjon az adófizetők pénzével, s ezt bizonyítani is tudja.

Ha a 80-as éveket a tervezés jellemezte, a 90-eseket inkább az értékelés jellemzi. Három tényező gyorsította meg ennek szükségességét: az elszámoltathatóság, az együttműködés és a gazdaságosság. Mivel az utóbbi időkben megnőtt a források megosztásának a szerepe, a könyvtáraknak szükségük van arra, hogy tisztán lássák saját helyzetüket. Ami a gazdaságosságot illeti, az 50-es, 60-as években az intézmények úgy gondolták, hogy korlátlanul növekedhetnek. A 70-es években a költségvetési források beszűkültek, a restrikció a 80-as években tovább fokozódott.

Ha egyszer egy könyvtár elhatározza magát gyűjteménye felülvizsgálatára, erre többféle lehetőség kínálkozik: a) belső feladatként a könyvtárosok végzik el, b) külső szakértőt fizetnek meg, c) a kettő kombinációját alkalmazzák. Mindegyik formának megvannak a maga előnyei és hátrányai.

Ha a könyvtár maga végzi el az ellenőrzést, mentesül a szakértői díj kifizetésétől. A költségek elrejtethők a személyzeti kiadások között, bár ez nem jelenti azt, hogy ez a megoldás olcsóbb és azt sem, hogy ingyenes. Előnye még, hogy a könyvtárosok ismerik a gyűjteményt és a használói igényeket. Elegendő, ha az állományvizsgálattal kapcsolatos szempontokat tisztázzák. Hátrány lehet viszont, hogy részérdekek befolyásolhatják a könyvtárosok ítéleteit. A belső erőből megoldott ellenőrzésnél a munka lassú, elhúzódó, mert csak részidőt tudnak ráfordítani. A munkával vagy a csoport irányításával a legjobban felkészült kollégát kell megbízni.

Szakértők alkalmazásánál előny, hogy gyorsan dolgoznak, nem zavarják meg a könyvtár napi munkáját, tárgyilagosság, profik az adatgyűjtésben és kiértékelésben. A munka végeztével részletes jelentést, javaslatot adnak át a könyvtárnak a tennivalókról. Hátrányok: nem ismerik a helyi igényeket, s mivel a munka elvégzése után elmennek, nincs garancia arra, hogy javaslataik megvalósíthatók, ill. hogy javítanak a helyzeten.

Szakértő és könyvtáros közös munkája akkor járhat sikerrel, ha képesek jó munkakapcsolatot kialakítani egymással. A közös munka tovább tart, mintha egyedül dolgozna rajta egy szakértő, a költségek sem kisebbek, s a költségcsökkentés időszakában nehéz igazolni az olyan pluszkiadásokat, amelyek csak hosszú távon térülnek meg.

Egy jól elvégzett értékelés kimutatja a kurrens gyűjtemények alakulása és az ellátandó

használók igényei közötti ellentmondást. A változás évtizedekkel korábban bevált szempontjai ma már nem biztos, hogy használhatók. Nagy kérdés, hogy a könyvtárosok képesek-e elfogadni a kritikát, vagy inkább megmagyarázzák, hogy mit miért tettek. Ennél is fontosabb, hogy miképpen hasznosítják a könyvtárak a feltárt összefüggéseket, információkat.

Három szabály a gyűjtemények értékeléséhez: 1. Ha lehet, a könyvtár teljes gárdáját vonjuk be az értékelésbe. Ezzel kockáztatjuk viszont az objektivitást, ráadásul időt, költséget és néhány kurrens szolgáltatást is fel kell áldozni érte. 2. Ha tárgyilagosság akarunk lenni, jobb, ha egy külső szakértővel szerződünk. Ebben az esetben elvész az a közvetlen tudás, amelyet az értékelés közben a munkatársak szereznek. 3. Ha a személyzetet is be akarjuk vonni, a tárgyilagosság érdekében külső szakértővel érdemes ellenőriztetni az értékelés által feltárt eredményeket.

(Kovács Katalin)

94/287

MERTENS, Lothar: Weitere, noch geheimere DDR-Dissertationen = Z.Bibliotheksbes. Bibliogr. 41.vol. 1994. 3.no. 304-311.p. Bibliogr.

További, még titkosabb NDK-disszertációk

Disszertációgyűjtemény; Olvasáskorlátozás

A szerző egy korábbi cikkében (ld. 93/19) részletesen beszámolt a témáról, s kutatásainak eredményeit időközben önálló monográfiában is közölte. Jelen írásában az NDK-ban titkosan kezelt disszertációk újabban feltárt csoportjait és leelőhelyeit ismerteti.

A titkosan kezelt (sem a Német Nemzeti Bibliográfiában, sem az Egyetemi Írások Évkönyvében nem szerepeltetett) disszertációk két korábban ismert minősítési fokozatán kívül („Csak szolgálati használatra” és „Bizalmas szolgálati anyag”) két másikat, ezeknél szigorúbbat is alkalmaztak „Bizalmas zárt anyag” és „Titkos zárt anyag” megjelöléssel. Az így minősített műveket sem helyben nem lehetett megtartani, sem a Deutsche Bücherei nem részesedhetett belőlük, hanem központi gyűjtőhelyen kellett zárt anyag-

ként páncélszekrényben őrizni. A „Bizalmas zárt anyag”-hoz a szekciók igazgatói és kiválasztott professzorok juthattak hozzá, a „Titkos zárt anyag”-hoz csak néhány vezető káder.

A titkosan kezelt anyag aránya a disszertációk egészéhez mérten az egyes oktatási intézményeknél más-más volt. A Humboldt Egyetemen pl.

Doktori disszertáció összesen	6049
Ebből nyilvános (bibl.feltárt)	4981
„Csak szolgálati használatra”	557
„Bizalmas szolgálati anyag”	411
„Bizalmas zárt anyag”	95
„Titkos zárt anyag”	5
Titkosan kezelt anyag együtt	17,7%

Egyes intézmények disszertációi eleve titkosan kezelt anyagnak minősültek. Ilyenek voltak a párt és a biztonsági szervezetek doktorátust is adó felsőoktatási intézményei (kivéve a párt Társadalomtudományi Akadémiáját, mely disszertációinak mintegy a felét közölte az Egyetemi Írások Évkönyvében.) Nem voltak nyilvánosan hozzáférhetők a Néphadsereg képzőintézményeiben írt disszertációk sem. (A drezdai Katonai Akadémia „Dr.rer.mil.” – rerum militarium – elnevezéssel az NDK-án kívül sehol nem létező akadémiai fokozatot adott.) Ugyancsak titkosan kezelték a berlini Wilhelm Pieck Tiszti Főiskola disszertációit, valamint a Népi Rendőri Főiskolán készült 129 disszertációt.

A legnagyobb titok az Állambiztonsági Minisztérium potsdami Jogi Egyetemét övezte. Az itt végzők (kizárólag az állambiztonsági szolgálat főfoglalkozású munkatársai) jogi doktorátust kaptak. 478 doktoráló 174 disszertációt készített, mivel ebben az intézményben kollektíven írt – akár 8 szerzős! – disszertációkat is elfogadtak. (Katsányi Sándor)

94/288

BUCHHOLZ, Ernst: Der alleingelassene Bibliothekar oder Überlegungen zum Umgang mit esoterischer Literatur = Buch Bibl. 46.vol. 1994. 4.no. 373-378.p.

Res. angol nyelven

A magára hagyott könyvtáros avagy gondolatok az ezoterikus irodalom kezeléséről

Állomány használata; Olvasáskorlátozás; Szakirodalom -irodalomtudományi [forma]

Az ezoterikus irodalom a 20. században a tömegkommunikáció és Rudolf Steiner antropozófikus iskolája révén vált társadalmi hatóerővé, napjainkban pedig a Waldorf-iskolák, egészségügyi intézmények (pl. a Herdeken-Witten Egészségügyi Főiskola) és New-Age csoportok erősítik társadalmi elismertségét. A 60-as években a könyvtárakban még tabu témának számított ez az irodalom, (legfeljebb a „hiedelmek, babonák” csoportjába nyert besorolást), ma viszont már megjárta azt a pályát, melyet a krimi, a képregény és újabban a video tett meg az elutasítástól a befogadásig. Az ezoterikus irodalom egyre inkább polgárjogot nyer a könyvtárak polcain is.

Milyen magatartást tanúsítson a könyvtáros e kérdéssel szemben? A közkönyvtárak állományában – különféle témakörökbe sorolva – eddig is megtalálhatók voltak azok a művek, melyeket a klasszikus értelemben vett ezoterikához sorolhatunk: a „néprajz” csoportjában a hiedelmek, varázslás, jóslatok, a „parapszichológia” csoportjában a freiburgi iskola művei, az „áltudományos világkép” skálája az asztrológiától Dänikenig terjedt, nem is beszélve a buddhizmus, a taoizmus, a zsidó misztika műveiről. Kizárhatjuk-e állományunkból az „Ír tündérmesék” c. könyvet csak azért, mert tündérek nem léteznek? Az ezoterikus irodalom problémáját nem lehet azzal megoldani, hogy az ott leírt tartalommal nem hiszünk. Ellenkezőleg: némely olvasmányt éppen tartalmának valószínűtlensége tesz vonzóvá. Ezt bizonyítják a világirodalom bestsellerei a Bibliától Goethe Faustjáig.

A ma ezoterikus irodalomként népszerűsített alkotások közül sok az emberiség kultúrtörténetének elidegeníthetetlen része. A jelenségben elsősorban az a cinizmus a visszataszító, mellyel egyes kiadók üzletileg kihasználják az egzisztenciális gondokkal küszködő emberek útkeresését „az ezoterika segít...” jelszó gátlástalan elhithetőségével.

Mi legyen a könyvtárosi gyakorlat az állományban levő ezoterikus művekkel kapcsolat-

ban? Gondot okoz ugyanis, hogy ezeket a műveket a hagyományos állománycsoportosítás szétszórja (gyakorlatilag szinte bármelyik tematikus kategóriába bekerülhetnek), az olvasók viszont más megközelítéssel keresik őket. Megoldások: 1. „Ezoterikus irodalom” csoport kialakítása, hasonlóan az „olvasóközeli” tematikus állományrend csoportjaihoz. 2. Mindenféle kiemelés mellőzése, az ezoterikus művek „eldugása” a különféle szakcsoportokban. 3. Kompromisszum: az ezoterikus műveket színcsíkkal különböztetjük meg a többitől, de témakörönként szétszórva tartjuk őket.

Egy lehetséges megoldás az ezoterikus művek csoportosítására:

1. Klasszikus ezoterika (mítoszok, Kabbala, Talmud stb.);
2. Klasszikus tudományágak áltudományos művei (parapszichológia, parakinetika, alkímia stb.);
3. Etnológiai és egzotikus témák;
4. Sátán- és boszorkánykultusz (az utóbbi egyfelől a kelta-germán mitológiához, másfelől a természetgyógyászatához kapcsolódik, és feminista irányzatai révén politikai színezete is lehet);
5. Asztrológia és jövendőmondások.

Mit tehet érdemben a könyvtáros? Az ezoterikus irodalom teljes mellőzése a könyvtárak polcain elképzelhetetlen, egyrészt mivel a könyvtár a kor szellemi áramlatainak információs forrása, másrészt pedig bevett és egyben kívánatos könyvtári gyakorlat az olvasói igények messzeemenő figyelembe vétele. A könyvtárosi szolgálat értéksemleges. A klasszikus ezoterikus irodalom kultúránk része, ezért – a könyvtár nagyságrendjével arányban – prezentálni kell. A tucatszámra megjelenő művek között eligazodni és a beszerzésről dönteni elsősorban az egyes kiadók jellegének és színvonalának ismeretében lehet. A döntésben a könyvtáros – akitől egyrészt a felvilágosító tevékenységet, másrészt a pluralizmust várja el a társadalom – végső soron egyedül marad.

(Katsányi Sándor)

Lásd még 267, 317

Különgyűjtemények

94/289

KAYE, Sheldon - BAXTER, Beth: Breaking the sound barrier: starting and maintaining an audiobook collection = Libr.J. 119.vol. 1994. 9.no. 34-36.p.

Hangoskönyv-gyűjtemények létrehozása és fenntartása

Hangos könyv; Munkafolyamat

Az Egyesült Államokban az elmúlt években figyelemre méltóan megnőtt a hangos könyvek iránti érdeklődés – egy év alatt 17%-kal. Kik használják ezt a típusú dokumentumot és hogyan tudnák a könyvtárak javítani a hangoskönyvvel kapcsolatos szolgáltatásait?

A legjellemzőbb használói csoport a 40 körüli diplomás nőkből áll, akik házimunka vagy autóvezetés közben így találnak módot az „olvasásra”. Persze a hangos könyveket kedvelik még a hosszú útvonalakon járó kamionsofőrök, sokan a fiatalok közül, és azok, akik valamilyen ok miatt nem képesek olvasni.

A hangos könyv népszerűsödése és használatának intenzív növekedése alátámasztja a szükséges pénzeszközök igénylését. Ha a könyvtárnak mégis elég kerete, kérhet segítséget pártfogóitól és a helyi üzletemberektől.

Pillanatnyilag több mint 60 000 mű hozzáférhető kazettán, az eligazodást a nagy kiadók katalógusai segítik. Érdemes még néhány újság címet is megemlíteni: az AudioFile című havi hírlevél, a Booklist, a Library Journal, a Publishers Weekly, a Wilson Library Bulletin jó forrásai a tájékozódásnak. Nagyon hasznos a Words on Cassette című Bowker kiadvány, mely tartalmazza a felolvasók mutatóját is.

Meglehetősen vitatott, hogy a rövidített, vagy a teljes kiadását szerezzük-e be egy-egy műnek. Az előző mellett szól a kisebb költség, hogy sok használó inkább ezt igényli, hogy szinte egyidőben jelenik meg a nyomtatott formátummal vagy a filmváltozattal. A teljes kiadás mellett szól, hogy ez az autentikusabb, tartósabb a csomagolása, hosszabb élettartamú a dokumentum – így

hosszútávon jobban megtérül mint befektetés. Legpraktikusabb, ha a használók véleményét vesszük figyelembe a beszerzéskor, s e szerint választjuk ezt vagy azt a változatot.

A hangoskönyveket háromféle csomagolásban árusítják. A könyvtárak számára vitathatatlanul a „bookpak” a legmegfelelőbb. Ez formájában hasonlít egy keményfedeles könyvhöz, több kazettát tartalmaz és jól zárható. A teljes kiadások forgalmazói általában ezt kínálják. A könyvtárellátó üzletek is ajánlanak ilyen csomagolást, de vásárláskor ügyeljünk, hogy fel legyen szerelve olyan átlátszó ablakkal, amelybe a tartalmat és egyéb megjegyzéseket beilleszthetjük. A másik két csomagolást – „airpak”, „retail pak” – általában a rövidített kiadásoknál és a kiskereskedelemben használják; anyaguk kevésbé tartós.

Az elhelyezést illetően több szempontot is figyelembe vehetünk. A könyvszerű megjelenés miatt illeszthetjük őket a könyvek közé is, így legalább eleget teszünk az integrált könyvtár elvi követelményének. Ezzel szemben áll viszont azoknak a használóknak az igénye, akik kifejezetten csak a kazettákért járnak be, és szeretnek böngészni közöttük. Ha figyelemmel akarunk lenni rájuk, külön polcra helyezzük a hangoskönyveket. A szépen illusztrált fedlapúak még olvasócsalogatóként is használhatók. A „hangos könyves polcot” célszerű a bejáratnál, az ellenőrzési pont mellett elhelyezni, mivel talán ez a dokumentumtípus vonzza leginkább a könyvtári tolvajokat. Az is igaz ugyanakkor, hogy ha – bevált kereskedelmi fogással – beljebb tesszük a polcukat, akkor a látogatónak muszáj a könyvek között megközelíteni kedvenc dokumentumtípusát, és esetleg kedvet kap a hagyományos könyvek kölcsönzésére is.

A hangoskönyvek hanghordozója pillanatnyilag a magnókazetta. A CD előretörőben van ugyan, de a lejátszók még nem igen alkalmasak például gépkocsiban való használatra, mivel a lejátszást minden fékezés-újraindítás megzavarhatja. A digitális CD-t egyelőre csak elvétve alkalmazzák, még nem veszélyeztetni komolyan a hagyományos kazettát. Mindenesetre jó, ha a könyvtárosok vigyázó szemüket az új technikai berendezéseken is rajta tartják.

(Fazokas Eszter)

Lásd még 275

Feldolgozó munka

94/290

FUGMANN, Robert: Book indexing: the classificatory approach = Knowl.Org. 21.vol. 1994. 1.no. 29-31.p.

A könyvek indexelésének osztályozási megközelítése

Gépi indexelés; Indexelés; Osztályozás; Szakirodalom

A természettudományos és műszaki kézikönyvekben gyors, megbízható és pontos tárgy szerinti hozzáférésre van szükség, még akkor is, ha a kereső nem járatos a könyv terminológiájában és nem olvasta azt előzetesen. Ez nagyon gondos és szakmailag színvonalas tárgyi indexelést kíván meg, egy nagyon speciális indexelő szótár felhasználásával, valamint az eredményeként létrejövő indexnek világos, fogalmilag átlátható formában kell megjelennie mind a nyomtatott, mind a gépi formában. Az index használói, amikor általános tárgyszóval keresnek, gyakran figyelmen kívül hagyják a hozzájuk tartozó, hierarchikusan alárendelt, speciálisabb tárgyszavakat. Vagy nem is hívják fel figyelmüket ezekre a tárgyszavakra, vagy azok használatát fásasztónak gondolják. A cikk ismerteti egy, a számítógépes tárgyi indexkészítésben alkalmazható osztályozási módszert, amely a Ranganathan-féle szakkatalógusra emlékeztet. Számos sajátossága révén a keresőt gyorsan és könnyen elvezeti az először kiválasztott tárgyszóhoz kapcsolódó összes többi tárgyszóhoz, és az azokhoz kapcsolódó találatokhoz.

(Autoref.)

94/291

JAENECKE, Peter: To what end knowledge organization? = Knowl.Org. 21.vol. 1994. 1.no. 3-11.p.

Mi az ismeretszervezés célja?

Osztályozáselmélet

A cikk vitaindító, az ismeretszervezés helyét kívánja meghatározni. Először is meghatároz néhány alapfogalmat a kommunikációelmélet területéről. Az újjal felmerült fogalmakból az a következtetés vonható le, hogy jelenleg nem az információáradat, hanem az üzenetáradat közepette élünk, és ez utóbbi nem feltétlenül azonos az ismeretáradattal. Az üzeneteket tartalmuk alapján kell megítélni. Ezért az „ismereteket” feloszthatjuk „törzs-”, „periferiális” és „álismeretekre”. A tudományos publikációk nagy többsége periferiális és álismereteket tartalmaz. Két egymáshoz kapcsolódó és önerősítő mechanizmus segítségével kimutatták, hogy az álismeretek egyre inkább teret nyernek, különösen a matematika és a természettudományok területén kívül, pontosan azokon a területeken, amelyek a társadalmi problémákkal foglalkoznak a szó széles értelmében. Így hiány keletkezik olyan ismeretekben, amelyek alapján cselekedni lehetne, ami általános irányvesztésre vezet – ez a figyelmen kívül hagyás modern formája, amely gyakran nyilvánul meg a vezetés válságában. A cikk felvázolja, hogy mindebből milyen kutatási feladatok adódnak az ismeretszervezés számára.

(Autoref.)

Lásd még 292

Katalógusok

94/292

DRABENSTOTT, Karen M. - WELLER, Marjorie S.: Testing a new design for subject searching in online catalogs = *Libr.Hi Tech.* 12.vol. 1994. 1.no. 67-76.p., 86.p. Bibliogr.

Egy újfajta tárgyi keresési eljárás (fa-struktúrák) kipróbálása az online katalógusokban

Online katalógus; Osztályozási rendszer; Tárgyi feltárás; Tárgyszó

A használóknak továbbra is gondot okoz az online katalógus használata, különösen a tárgyi

feltárás miatt. A cikk e probléma újszerű megoldását ismerteti, amelyet már teszteltek is. Ez az eljárás sokféle tárgyi keresési lehetőséget kínál és fa-struktúrákkal oldja meg a használó kérdésének megfelelő keresési lehetőség kiválasztását. További kutatás tárgya, hogy jobb eredményt hoznak-e a fa-struktúrák, mint a találmásra kiválasztott tárgyi keresési módszerek.

(Autoref.)

94/293

COUSINS, S.A. - HARTLEY, R.J.: Towards multilingual online public access catalogues = *Libri.* 44.vol. 1994. 1.no. 47-62.p. Bibliogr. 39 tétel.

A többnyelvű online katalógusok felé

Gépi információkeresés; Információkereső nyelv; Online katalógus; Tárgyi feltárás; Többnyelvű tézaurusz

Európa egységesülésének tendenciája megköveteli a nemzeti és nyelvi határok eltüntetését az információk elérésében. A virtuális könyvtárak révén elektronikus formában már létezik a katalógusokhoz való fizikai hozzáférés. Szükséges volna azonban az intellektuális hozzáférés biztosítása is.

Vannak olyan katalógusok, amelyek több nyelven kereshetők, a tárgy szerinti keresés viszont már egynyelvű. Valódi többnyelvű OPAC-ok létrehozásához szükséges lenne a különböző karakterek megjelenítésének lehetősége. A szabványosítás ezen a téren nincs megoldva.

Az eltérő nemzeti katalogizálási hagyományok szükségessé tennék, hogy valamilyen besorolási adattárat hozzanak létre, amelyben a nevek különböző írásmódjait össze lehetne kapcsolni egymással.

A többnyelvű tárgy szerinti keresés érdekében lehetséges volna több nyelven is indexelni a rekordokat, de ez speciálisan képzett indexelőket követelne, lelassítaná a feldolgozást, növelné a rekordok nagyságát és költséges lenne. Ennek alternatívája lehetne a természetes nyelvi szövegek gépi feldolgozás során elért eredmények felhasználása. Ezek általában szűk szakterületek szövegeinek feldolgozására korlátozódnak; érthetőek nyers formájukban is, de a minő-

ségi fordítás megvalósításához intellektuális elő- vagy utószerkesztésre lenne szükség.

A többnyelvű információ-visszakeresés terén megnyilvánuló fejlődés reprezentánsa a MenUSE rendszer, amely a Medline előlap-szoftvereként segíti a keresést a MeSH tézaurusz nagyfokú strukturáltságára és terminológiai precizitására építve. Hasonló rendszert építettek ki az INSPEC tézauruszára alapozva. Ezek a rendszerek ugyanakkor különböznek az OPAC-októl, amelyek tematikája sokkal szélesebb, mint egy-egy adatbázis.

Osztályozási jelzeteket is felhasználhatnánk a többnyelvű OPAC-okban, hiszen a jelzetek nyelvtől függetlenek. Az osztályozási jelzeteket azonban az egynyelvű katalógusokban is keveset használják az olvasók. Hatékony többnyelvű OPAC-okban tehát szükség volna betűrendes indexekre az osztályozási jelzetekhez és a szöveges résznek a kívánt nyelveken kellene rendelkezésre állnia. Ezt a megközelítést alkalmazza Zürichben az Eidgenössische Technische Hochschule könyvtára, ahol az OPAC németül és franciául kereshető, az ETO jelzetek betűrendes indexei német, francia és angol nyelven vannak meg.

Más rendszerek a Kongresszusi Könyvtár tárgyszavait (Library of Congress Subject Headings, LCSH) használják fel, mivel ennek létezik többnyelvű változata. Brüsszelben a Királyi Könyvtár az LCSH besorolási adatait használja többnyelvű kereséshez, de nem teljesen világos, hogyan is működik ez a rendszer.

Kanadában a kötelező kétnyelvűség folytán sok figyelmet szentelnek a többnyelvű OPAC-ok problémájának. Általában azonban az angol nyelvű anyagokat angolul, a franciákat franciául indexelik, csupán a kétnyelvű könyveket dolgozzák fel mindkét nyelven.

Az Ontario-állambeli Laurentian Egyetemen működő MultiLIS rendszer viszont lehetővé teszi egységes besorolási rekordok összekapcsolását, így az LCSH és a francia nyelvű tárgyszavak (Répertoire de Vedettes Matière) között ekvivalencia-kapcsolatot létesítettek. Bármelyik nyelven keresünk tehát, az indexelés nyelvtől függetlenül, mindkét nyelvű rekordokból lesz találat. Ezt tovább lehetne fejleszteni többnyelvű rendszerré. Kétséges, hogy működne-e egy nyelven indexelt dokumentumok esetében is. Problémát okozna továbbá az is, hogy a keresés választható nyelve mellett az indexkifejezések

mindig az indexelés nyelvén jelennének meg. Ez kevésbé gond a kanadai kétnyelvű környezetben.

A tárgyszavas keresés alapvető követelménye mellett szükséges volna, hogy a dokumentumok tartalmát jobban tükröző feltárást is nyújtsanak a többnyelvű OPAC-ok, például a könyvek tárgymutatónak, fülszövegeinek keresésével, vagy több tárgyszó adásával. Erre a távoli, a rendszerrel terminál útján érintkező felhasználó esetében az eddiginél nagyobb szükség lehet, hiszen a relevanciát nem döntheti el azzal, hogy kézbe veszi a dokumentumot. Ha nincs mélyebb tartalomfeltárást, csak a dokumentum kézhezvételekor, hosszabb várakozás, esetleg egyes részek lefordíttatása után derülhet a relevanciára fény.

A Dewey Tizedes Osztályozás, az LCSH és a PRECIS összehasonlításában az LCSH többnyelvűsége miatt jól szerepelt és számításba jöhet online tézauruszként, de a többnyelvű OPAC-ok számára legkedvezőbbnek a PRECIS használata látszik, mivel több nyelven sikerrel használták, kialakítható lenne alkalmazásával az indexkifejezések automatikus fordításának mechanizmusa, a vele kapcsolatos problémák pedig online környezetben könnyen megoldhatónak tűnnek.

(Koltay Tibor)

Lásd még 296

Információkeresés

94/294

LANCASTER, F.W. - ELZY, Cheryl - ZETER, Mary Jo [et al.]: Searching databases on CD-ROM: comparison of the results of end-user searching with results from two modes of searching by skilled intermediaries = RQ. 33.vol. 1994. 3.no. 370-386.p. Bibliogr.

Keresés CD-ROM-on levő adatbázisokból; micsoda különbség a végfelhasználók és a

gyakorlott információkeresési szakemberek eredményei között...

CD-ROM; Gépi információkeresés; Használó; Hatékonyság

Egy felsőoktatási könyvtárban az ERIC CD-ROM adatbázisában ugyanarra a témára keresett 35 végfelhasználó, egy gyakorlott pedagógiai könyvtáros, valamint tapasztalt könyvtárosok egy csoportja. Azt vizsgálták, hogy: 1. mennyire eredményesek a végfelhasználók; 2. lényegesen jobb eredmények születnek-e, ha egy team végzi a keresést; 3. mi tanulható meg a keresési stratégiából a csoportos keresés során; 4. hogyan lehetne eredményesebbé tenni a CD-ROM-ok használatát a végfelhasználók számára.

Az eredményeket összehasonlították. Kiszámították a visszahívási, a pontossági és az újdonsági arányt. Azt tapasztalták, hogy a használók – mind az oktatók, mind a hallgatók – a valóban fontos tételeknek csak egyharmadára bukkantak rá. A szerzők véleménye szerint a könyvtárak olvasói gyakran abban a félreértésben élnek, hogy a CD-ROM adatbázisok használata egyszerű és hogy a „technológia” kielégítő eredményeket biztosít.

(Autoref. alapján)

94/295

LANOUE, Margaret: The French videotex system, Minitel: its uses and applications in libraries = *EI.Lib.* 12.vol. 1994. 2.no. 89-95.p.

A francia videotex-rendszer, a Minitel könyvtári alkalmazása

Felmérés; Videotex

A francia Minitel videotex-rendszernek 1994 elején 6,5 millió előfizetője volt. A szerző az Internet PACS-L és LIBREF-L levelező listáin megkérdezte a szakma véleményét arról, hogy:

1. Milyen jellegű kérdések megválaszolására használják a Minitelt?

2. A Minitelnek mely forrásait szokta a könyvtár használni?

3. Van-e lehetőség arra, hogy az oktatási intézetekben a végfelhasználók valahol (esetleg a

francia tanszéken vagy a könyvtárban) a Minitelt közvetlenül lekérdezhessék?

A körkérdésre összesen 10 válasz érkezett. Hatan maguk is csak érdeklődtek a Minitel iránt. Egy holland válaszoló arról tájékoztatott, hogy bár a Minitel költsége alacsonyabb, mint az online kapcsolaté, a keresés jóval időigényesebb, ezért összességében drágább is. A svájci Lausanne-i városi könyvtárban a nyolcvanas évek végétől használják a Minitelt a referenzmunkában. Mivel a tájékoztatásban legjobban használható FRANCIS adatbázis más úton is elérhető, a leggyakrabban a telefon-nyilvántartást vették igénybe, a kisebb kiadók címének kiderítésére.

A Minitel húszezer féle szolgáltatása mindenképpen megérdemli, hogy felfedezzék maguknak a francia érdekltségű amerikai könyvtárak, intézetek, így például a francia tanszékek. A francia nyelv, történelem és kultúra kínálata a Minitelen igen erős, a bibliográfiai kutatást jól képes szolgálni, csak ajánlani lehet az érdeklődő könyvtárosoknak a rendszer kipróbálását. A szoftver ingyen van és sokféle olcsó szolgáltatás áll rendelkezésre: Electre (a francia Books in Print), ALIR (online könyvraktár), Francis/Pascal (az INIST-CNRS szakirodalmi dokumentációs központ adatbázisa), Euridile (Franciaországban bejegyzett szervezetek), Euroguide (Európai Unióval kapcsolatos információk). Amerikai gateway segítségével elérhető angol nyelvű adatbázis is, a NYNEX szaknévsor.

Ha a könyvtárosoknak sikerül egy kis gyakorlással és nem túl magas költséggel jobban megismerni a Minitel kínálatát, akkor a tájékoztató munkában hasznos segítséget jelenthet.

(Kovács Emőke)

94/296

POULTER, Alan: Building a browsable virtual reality library = *Aslib Proc.* 46.vol. 1994. 6.no. 151-155.p. Bibliogr. 9 tétel.

Hogyan építsünk fel böngészhető, virtuális valóságra épülő könyvtárat?

Böngészés; Online katalógus; Szoftver

A virtuális valóságra épülő könyvtár (virtual reality library) nem azonos a virtuális könyvtárral. Egy tipikus könyvtári gyűjteményből származó

bibliográfiai adatok megjelenítéseként határozható meg, amely egy interfész segítségével olyannak látszik a képernyőn, mint polcok összessége, amelyek között a felhasználók navigálhatnak, és amelyet egy háromdimenziós egérhez hasonló eszköz segítségével kontrollálhatnak.

A virtuális valóságra épülő könyvtárban böngészni lehetne az állományban, szemben az OPAC-okban jelenleg megszokott keresés-alapú megközelítéssel. A böngészés során ugyanis ha egy releváns dokumentumot találunk, feltételezzük, hogy szomszédságában is releváns dokumentumok lesznek, hiszen a hasonló témájú dokumentumokat azonos helyen szokták tárolni. Ehhez nem kell olyan gondolati modelleket felépítenünk, mint amilyeneket megkövetel a katalógusokban való keresés.

Virtuális valóságra épülő könyvtárra nincs szükség, ha böngészhetjük magukat a könyvtári polcokat. Ha viszont zárt a könyvtár állománya, csak távolról elérhető, vagy nem könyvespolcokból áll a gyűjtemény, tehát például online adatbázisról van szó, szükséges, hogy a számítógép képernyőjén böngészhessük.

A virtuális valóság technikája arra szolgál, hogy segítségével igen komplex adatokat vizuálisan megjelenítsünk, manipuláljunk és velük interakcióba kerüljünk.

Létezik ún. immerzív virtuális valóság, amely speciális eszközök (sisak, adatátviteli kesztyű stb.) segítségével a valóság viszonylag teljes élményét nyújtja. A könyvtári alkalmazások számára azonban elégséges a számítógép képernyőjén megjelenő, ún. asztali (desktop) virtuális valóság is.

Ehhez szükség van egy világ-adatbázisra, amely tartalmazza azt a korlátozott világot, amelyet szimulálni kívánunk. Ezt a világot egy átalakítási folyamat során a felhasználó akcióiról nyújtott folyamatos visszacsatolás mellett alakítja, jeleníti meg a képernyőn. Ez a megjelenítés folyamatosan változik és látens volta a felhasználó tevékenységeire adott válaszok gyorsaságától függ.

Tárolni kell a virtuális valóság tárgyait és ezeknek a tárgyaknak a mozgását. Ezt vagy egy nagyméretű fájlban teszik meg, vagy általános és tárgyfüggő információk fájljaira bontják, ritkábban ez beágyazódhat a programba is. A tárolás általában ASCII fájlokban történik.

A tárgyakat legtöbbször poligonokból, azaz síkbeli, zárt, többoldalú alakzatokból alakíthatjuk ki. Ezeket koordinátaikkal határozzuk meg.

Szöveg viszonylag nehezen vihető be a virtuális valóságba és nehéz görbék rajzolása. A poligonok felületének textúrája különböző lehet. Lehetőség van a tárgyak hierarchiájának a kialakítására, amikor is egy-egy tárgy tulajdonságai átörökíthetők a hierarchiában lejjebb álló tárgyakra, így létrehozhatunk olyan „végtagokkal rendelkező” tárgyakat, mint emberek vagy robotok figurái.

Meg kell határoznunk a tárgyak háttérének megvilágítását, az esetleges fényforrások helyét, irányát, színét, erősségét stb. Legalább egy kamera-nézőpontot is meg kell határoznunk.

Hogy valóban folyamatos képet lásson az emberi szem, a mozihoz és a tévéhez hasonlóan másodpercenként legalább 20 képkockát kell megjelenítenünk.

A virtuális valóságban mélységi dimenzióra is szükségünk van. Ehhez a közeli tárgyakat úgy kell megjelenítenünk, hogy takarják a távoliakat.

Az input eszköze lehet a billentyűzet, egér, trackball, joystick.

Virtuális valóság előállítására alkalmas programokat többen gyártanak. A Superscape program nagyteljesítményű PC-ken fut. A Worldtoolkit 486-os PC-ken, Sun és Silicon Graphics munkaállomásokon futtatható és van Windows-os változata is.

Van ingyenesen megkapható és csak 386-os PC-t igénylő csomag is, a REND386. FTP-vel letölthető az Internetről és használatának van elektronikus vitaforum, valamint nyomtatott kézikönyve.

A REND386-ban minden tárgy távolsága milliméterenként meghatározható. Megadhatjuk, milyen közel és milyen távol legyen ahhoz egy tárgy, hogy már ne jelenítsük meg a program gyorsabb működése érdekében. Tizennégy kilométerre, vagyis a valóságnál jóval messzebbre láthatunk el segítségével. Tíz kameraállás határozható meg. A REND386 minden, a hasonló programcsomagokban meglévő jellemzővel rendelkezik. Nincs viszont lehetőség arra, hogy az egyes tárgyakra írjunk. Nem tudunk segítségével releváns tárgyakat úgy kiválasztani, hogy összes virtuálisvilág-beli előfordulásukat megjelenítsük.

A szerző virtuális valóságra épülő könyvtára Jorge Luis Borges argentin író, a Nemzeti Könyvtár igazgatója „Bábeli könyvtár” című könyvének mintájára épül fel. Borges könyvtára végtelen, egymással összekapcsolt hatszögletű galériákból áll.

A szerző könyvtára négyemeletes. Egy-egy emeletet kapott a szerzők, a címek, a témák és az osztályozás szerinti elhelyezés. Az emeletek elnevezése szövegesen is megjelenik, és a tájékozódást a falak és a padlózat eltérő színei is jelzik. Lépcsők nincsenek, de középen van a függőleges irányú közlekedést lehetővé tevő övezet, bár a plafonon át is közlekedhetünk, hiszen a virtuális valóságban a falak átjárhatóak.

Egy-egy emelet kisebb részekre tagozódik (pl. szerzők A-tól E-ig). A könyvek kiadók szerint más és más színűek. Nyolc kameraállás áll rendelkezésre és a kameraállások váltogatásával járhatjuk be leggyorsabban a könyvtárat.

A falak kívülről átlátszóak, tehát kívülről nézve is böngészhető a könyvtár.

(Koltay Tibor)

Lásd még 262, 292-293, 306, 327

Olvasószolgálat, tájékoztató munka

94/297

LARSON, Carole A. - DICKSON, Laura K.: Developing behavioral reference desk performance standards = RQ. 33.vol. 1994. 3.no. 349-357.p. Bibliogr.

A referenzskönyvtáros magatartási normáinak kialakítása

Hatékonyság; Kommunikáció használókkal; Minősítés; Referenz

A szakirodalomban sok cikk foglalkozik a referenz szolgálatok értékelésével, a teljesítménynormák megalkotását sürgetve. Elvértve akad néhány példa a teljesítmények mérhetővé és ezáltal összehasonlíthatóvá tételére.

E cikk szerzői egy közepes méretű amerikai egyetemi könyvtár (University of Nebraska, Omaha) tájékoztató osztályán dolgozták ki a referenzmunkában követendő viselkedési formák rendszerét, amelyek következetes alkalmazása biztosítja a hatékony munkavégzést, és lehetővé teszi a felettesek számára a munkatársak teljesítményének objektív értékelését.

A mintegy 15 000 tanár, diák és egyéb személyzet olvasói igényeinek ellátása heti 80 órában történik, egyszerre két tájékoztató könyvtáros közreműködésével, akik átlagosan 60 kérdést válaszolnak meg óránként. A korábbi gyakorlat értelmében a tájékoztató könyvtárosok nem részesültek speciális képzésben e rendkívül megterhelő feladat ellátásához. Ez a kedvezőtlen helyzet tette szükségessé a szolgálat színvonalának emelését célzó új szempontrendszer kidolgozását, amely segít a tájékoztató könyvtárosoknak a használókkal való megfelelő kapcsolat kialakításában, a szolgálatot teljesítő jó együttműködésében, és az általuk teljesített feladatok területén a személyes felelősség vállalásában.

A rendszer kidolgozásakor öt alapvető követelményt határoztak meg. Ezek a következők:

1. A könyvtárosnak kötelessége magatartásával kérdések feltevésére bátorítani az olvasókat.

2. Az olvasóval folytatott referenzinterjú során a könyvtárosnak a külön jegyzékben meghatározott viselkedési normák szerint kell eljárnia.

3. A könyvtárosnak tisztában kell lennie és folyamatosan figyelemmel is kell kísérnie a referenz szolgálat munkáját, a tájékoztató osztály és a könyvtár munkáját, a követendő stratégiát.

4. A tájékoztató könyvtáros számára mindenkor világosnak kell lennie, hogy a referenz szolgálat csapatmunka.

5. A tájékoztató könyvtárosnak ismernie kell a tájékoztató eszközöket, forrásokat, folyamatosan bővítenie kell állományismeretét.

Ezen alapvető követelményekhez kapcsolódóan kidolgozták a tájékoztató munkában részt vevő könyvtárosoktól elvárható és általuk követendő viselkedési és cselekvési normákat az olvasókkal való kapcsolatteremtéstől az olvasók kérdéseire való reagáláson és válaszadáson át, a kollégákkal való harmonikus együttműködés kialakításáig. (A jegyzéket a cikk függelékben közli.)

A tájékoztató osztály munkatársai kedvezően fogadták az elkészült anyagot. A tapasztalatok szerint jelentősen megkönnyíti a normarendszer az új kollégák beilleszkedését és hatékony munkavégzését. Az optimális csapatmunka kialakítása érdekében tervbe vették rendszeres időközönként megbeszélések tartását a felmerülő tapasztalatok, problémák megvitatására.

(Pappné Farkas Klára)

94/298

NOFSINGER, Mary M. - LEE, Angela S.W.: Beyond orientation: the roles of senior librarians in training entry-level reference colleagues = Coll.Res.Libr. 55.vol. 1994. 2.no. 161-170.p. Bibliogr.

A tapasztalt referenzkönyvtárosok szerepe újonc kollégáik szakmai fejlődésében

Kommunikáció -személyzetén belül; Pályakezdő könyvtáros; Referenz; Továbbképzés

Az idősebb könyvtárosok meghatározó szerepet játszanak a kezdő munkatársak betanításában, emelve ezáltal az egész tájékoztató szolgálat munkájának színvonalát. Ismerve az egyetemi könyvtári feladatokat, a meglehetősen hajszolt munkastílust és a főnökök által röviden felvázolt tudnivalókat, nyilvánvaló, hogy a munkakör ellátásához szükséges tudás, készségek és ismeretek, beleértve a nélkülözhetetlen „helyismeretet” is, nem állnak rendelkezésére a fiatal tájékoztató könyvtárosnak. Ezért fontos a tapasztalatok átadása, a segítőkész kollégák támogatása.

A szerzők négy csoportba sorolták a „seniorokat” a pályakezdők szakmai útjának egyengetésében játszott szerepük szerint. A gyakorlatban ezen típusok nem különülnek el egymástól élesen.

1. A tanárszerep

Általában a fiatal tájékoztató még akkor sem rendelkezik kellő ismeretekkel és tapasztalatokkal a tájékoztató eszközök használatában, ha egyetemi tanulmányai során az alapvető tudást megszerezte, és esetleg egy korábbi munkahelyén már némi gyakorlatra is szert tett. Különösen a nagy egyetemi könyvtárak tájékoztató szolgálatában a speciális témák és eszközök közötti eligazodáshoz van szükség alapos és széles ismeretanyagra, több tudományterületen kell biztonsággal eligazodnia és az olvasók kérdéseire kielégítő választ adnia a könyvtárosnak. Ugyanakkor gyakoriak az ismétlődő kérdések is, amelyek megválaszolásában nagy rutinja van a régebben ott dolgozóknak. Ezen tapasztalatok átadásával, a bonyolultabb feladatok megoldásában való aktív közreműködéssel és a szaktájékoztatói rendszer lehetőségeinek feltárásával jelentősen megkönnyíthető a kezdő munkatár-

sak betanulási időszaka. A tapasztalatok átadása a fiatal kollégáknak ugyanakkor kölcsönös előnyökkel is jár: növeli a szeniorok megbecsülését és önbecsülését, az információáramlás biztosítása és a kollégák közötti konzultáció a közösségi szellem kialakulásához vezet, és a referenz szolgálat minőségének, hatékonyságának emelkedését eredményezi.

2. Szervezeti és intézményi kérdésekben tanácsadó, eligazító szerep

A nagyobb tapasztalattal rendelkező könyvtárosok segíthetnek frissen alkalmazott társaiknak osztályuk, az egyetemi könyvtár és az egész egyetem szervezetének, működési kérdéseinek áttekintésében.

A referenz szolgálat politikájának, feladatainak, célkitűzéseinek, a feladatok rangsorolásának, a meghonosodott gyakorlatnak a megismerése alapfeltétele az új munkatárs beilleszkedésének és jó munkavégzésének. Ehhez kapcsolódik a szolgálat megkövetelte viselkedési modell közvetítése, melynek legfontosabb elemei a megközelíthetőség, az állhatatosság, az udvariasság, a jó kommunikációs képességek, a szakmai méltóság és a türelem. Lényeges továbbá a szakmai etika kérdéseinek megvitatása, hiszen csak így kerülhetők el később a kínos helyzetek a hozzáférhetőség korlátozása, a szolgáltatások minősége vagy a térítéses/térítésmentes szolgáltatás örök problémájának vonatkozásában. A jó referenz könyvtáros a fentiek tükrében: megbízható, együttműködésre kész, becsületes, pontos, udvarias, másokkal megosztja az információkat és használókra orientált. Munkájának ellátásához tisztában kell lennie a könyvtárosoknak az egyetem életében betöltött szerepével, ezen belül természetesen saját helyzetével. Ennek feltérképezésében illetve a tanosokkal, a tanárokkal és a kutatókkal való gyümölcsöző együttműködés kialakításában jelentős segítséget adhatnak a már bevált kapcsolatrendszerrel rendelkező idősebb kollégák.

3. Az interperszonális szerep modellje

A referenz munka nagyon sok feszültséggel jár egy pályakezdő számára, aki sem a követelőző vagy nem megfelelő hangot megütő olvasókkal való kapcsolat kialakításában, sem a tájékoztató eszközök használatában nem rendelkezik kellő gyakorlattal. Az ő számukra nélkülözhetetlen a tapasztalt kolléga által nyújtott támogatás és viselkedési minta, amely megkönnyíti annak elsajátítását, hogy milyen módon lehet a refe-

rensz munka okozta lelki és fizikai terhelést, stresszt leküzdeni, a feladatokat rangsorolni, a torlódó munkát megszervezni.

4. A szakmai fejlődés irányítása

Mint minden szakma, a könyvtárosság is egy életen át tartó folyamatos tanulást igényel. Gyakran előfordul, hogy a főnökök támogatják ugyan a továbbképzést, de csak munkaidő kedvezményt vagy egyéb szervezéssel megoldható segítséget tudnak biztosítani, anyagi támogatást nem vagy alig. Ilyen helyzetben gondos mérlegelést igényel a leghasznosabb továbbképző program kiválasztása. A könyvtáros szakmai előmenetele szempontjából nélkülözhetetlen a célfeladatokban, bizottságokban való részvétel. Annak eldöntésében, hogy melyik forma hozza a biztos szakmai fejlődést, nyújtja a továbblépés lehetőségét, érdemes a tapasztalt, a szakmai lehetőségeket felmérni képes kollégák tanácsát kikérni illetve a döntésnél figyelembe venni.

(Pappné Farkas Klára)

94/299

STUBLEY, Peter: Multimedia training in reference work = Libr.Assoc.Rec. 96.vol. 1994. 5.no. 27-28.p.

Multimédiára épülő képzés a tájékoztató munka témájában

Könyvtártudományi kutatás; Multimédia; Tájékoztató munka; Továbbképzés

A Sheffieldi Egyetem Könyvtárában 1990 és 1992 között kétéves projektet hajtottak végre a British Library anyagi támogatásával. A könyvtár munkatársai szakértők bevonásával a könyvtárosok és információs szakemberek házon belüli továbbképzését, valamint a könyvtár szakos hallgatók képzését szolgáló oktatócsomag előállítására vállalkoztak azzal a céllal, hogy bemutassák számukra a referenz munkával kapcsolatos tudnivalókat a könyvtáros és az olvasó közötti nem verbális kommunikációtól, a keresési stratégián át, a visszacsatolásig. Ennek megfelelően a demonstrációs oktatási anyag négy modulból áll: a pult, a kérdés, a keresés és a válasz.

Az Apple Macintosh nagyszámítógépen készült multimédia oktatócsomag sokféle technika alkalmazásával jött létre: számítógépes grafika,

beszkennelt grafika, rajzfilm, videó, zene, szöveg, hang. A legtöbb nehézséget a videonittek előállítására és szinkronizálása okozta, nem lévén felhasználható kész anyag. Használatához pedig egy speciális Sony lejátszó berendezést kellett a számítógéphez csatlakoztatni.

A projektben részt vevők a multimédia eszközök előállítására vonatkozó általános tapasztalatokat szereztek. Nyilvánvalóvá vált, hogy a megvalósítás sokféle szaktudást igényel: programozási, tervezési, kommunikációs és oktatási ismereteket, valamint a terjesztés megszervezésében való jártasságot. Mivel viszonylag új eszközről van szó, nem állnak rendelkezésre kialakult eljárások, átvehető módszerek a különböző technikák megfelelő ötvözésére.

A projekt kiírásában szerepelt az oktatócsomag terjesztési lehetőségeinek vizsgálata is. A költségek megállapításánál becsült számokkal dolgoztak, ugyanis a valós kiadások mellett figyelembe kellett venni a szükséges aktualizálásokat és a lehetséges felhasználók körét is. Ez utóbbit korlátozta a számítógépes háttér igen költséges volta. Kezdetben a könyvtár kénytelen volt saját berendezéseit a bemutatók színhelyére szállítani, az oktatócsomag külföldi megismertetése lehetetlenné vált. E nehézségek következtében nem valósulhatott meg a széles körű együttműködés, ami a költségek csökkentésének hatékony módja lett volna. A megoldás két irányban látszik kibontakozni: kiscépes fejlesztés és CD-ROM révén.

A projekt – az úttörő szerep miatti nehézségek ellenére – nyilvánvalóvá tette, hogy a multimédia eszközök rohamos fejlődés előtt állnak, hatásuk az egész társadalom szempontjából igen lényeges. A könyvtárakban pedig öt-hét éven belül multimédia szakértőt, tervezőt fognak alkalmazni, aki közvetítő szerepet játszhat a könyvtárosok és az egyes feladatokkal megbízott külső szakértők között.

(Pappné Farkas Klára)

Kölcsönzés

94/300

NICHOLLS, Paul: The time has come: circulating the CD-ROM collection = CD-ROM Prof. 7.vol. 1994. 3.no. 46-54.p.

Elérkezett az idő: a CD-ROM-gyűjtemény kölcsönzése

CD-ROM; Kölcsönzés; Városi könyvtár

Ahogy a CD-ROM egyre természetesebb információhordozóvá válik, úgy növekszik nem csak használoinak, hanem használati módjainak száma is. Ezek közé tartozik a CD-ROM könyvtári kölcsönzése, amelyen ma már számos könyvtár gondolkodik.

A yorki városi könyvtár (Ontario, Kanada) egyik fiókja viszont 1992 novembere óta kölcsönzi akkor 28, azóta 34 darabból álló CD-ROM gyűjteményét. Mivel szoftvert 1982 óta kölcsönöztek, a CD-ROM forgalmazást ennek kiterjesztéseként tekintették. A CD-ROM tartósabb, mint a floppy, és vírus sem fenyegeti. Míg a hagyományos szoftver-kollekció nagyrészt játékokból állt, a CD-ken sok szöveges információs anyag (indexek, lexikonok és szótárak, korábbi folyóirat-évfolyamok) válik hozzáférhetővé, s legtöbbjük jobb keresési, tájékoztatói lehetőségeket nyújt, mint a nyomtatott könyvtári anyag.

A floppy és CD-ROM kölcsönzéshez külön kölcsönzési politikát alakítottak ki: a kölcsönzési idő egy hét, hosszabbítási, előjegyzési lehetőség nincs. A kölcsönző 18 éven felüli lehet, a késedelmi díj napi egy dollár, az esetleges sérülést vagy elvesztést a termék ára szerint kell megtéríteni. A kölcsönzést külön lapon, aláírással kell igazolni, azt is tudomásul véve, hogy a kölcsönzött anyag másolása tilos.

A kölcsönzésre szánt CD-ROM-ok közérdekűsre tartanak számot, legyenek művészeti vagy inkább szórakoztató jellegűek, frissek, könnyen kezelhetőek és sokoldalú keresést biztosítsanak. Mivel a CD-ROM gyűjtemény katalógusa olyan adatokat (pl. minimális hardverigény) tartalmaz, amelyekkel „nem fér be” a Dynix rendszer online olvasói katalógusába, hagyományos, papír alapú katalógus tárja fel a ma még áttekinthető mennyiségű anyagot.

Az eddigi tapasztalatok szerint az ismeretközlő és tájékoztató jellegű korongok mind az állomány, mind a kölcsönzési forgalom valamivel több mint felét teszik ki. A 10% alatti teljesszöveges adatbázisok kölcsönzési aránya is hasonló. A játékok és a szoftverek esetében a forgalom aránya magasabb, mint az állományé.

A jövőt jelzi, hogy a Compton's New Media nevű nagy CD-ROM kiadó cég már kínál (1700 dollárért 10, 3800 dollárért 40 lemezből álló) kölcsönzési célú összeállításokat a könyvtáraknak. A könyvtári használat, s még inkább a kölcsönzés ugyanis a mindennapi, otthoni használatban még új média megismertetését, népszerűsödését is szolgálja. A yorki tapasztalatok szerint többen akkor határozták el, hogy otthoni számítógépükhöz CD-ROM meghajtót is vesznek, amikor megtudták, hogy a könyvtárból lemezeket is kölcsönözhetnek.

(Mohor Jenő)

Könyvtárközi kölcsönzés, dokumentumszolgáltatás

94/301

GELEIJNSE, Hans: Journal articles on the desktop. Elsevier and Tilburg experiment = Man.Inf. 1.vol. 1994. 6.no. 35-35.p.

Az Elsevier kiadó és a tilburgi egyetem kísérleti programja folyóiratcikkek gépi tárolására és terjesztésére

Cikk; Egyetemi könyvtár; Folyóiratkiadás; Kísérlet; Teljes szövegű adatbázis

A hollandiai tilburgi egyetemen 1989-ben elindított program azt célozta, hogy az elektronikus információs szolgáltatások a teljes egyetemi személyzet íróasztalára eljussanak, és a tízezer hallgató számára is hozzáférhetőek legyenek.

A program hét kulcspontjának egyike a folyóiratcikkekre összpontosít. A könyvtár 1991-ben kezdte meg online tartalomjegyzék-adatbázisának kifejlesztését, 1800 kurrens szakfolyóirata alapján. A beérkezett folyóiratok tartalomjegyzékei szkennelés és ASCII-ra transzformálás után 48 órán belül az egyetem összes gépén olvashatók. A második lépés a bibliográfiai információk referátumokkal való kiegészítése, a harmadik pedig a teljes szöveg szolgáltatása lehet.

A (több mint 300 számítástechnikai szakfolyóirat cikkeinek napi referálásán alapuló) Ex-

cerpta Informatica adatbázis építését kiegészítő kísérlet kezdődött az Elsevier kiadó CAPCAS (Computer-Aided Production for Current Awareness Service) szolgáltatásával. A kiadó 50, a könyvtárnak járó folyóirat cikkeinek bibliográfiai adatait és referátumát tartalmazó szalagokat küldött a könyvtárnak. Ezután egy új kísérletre kötöttek szerződést, 114 előfizetett folyóirat cikkeinek teljes szövegű adatbázis formájában való forgalmazására.

Az egyetem 2000 PC-je közül 400 a könyvtárban, 200 a szemináriumi szobákban áll a hallgatók rendelkezésére, a többi az egyetemi személyzet használja. Valamennyi kapcsolódik az egyetemi hálózathoz és különféle helyi vagy központi szerverekhez. Az új szolgáltatás ennek az információtechnológiai infrastruktúrának a jobb kihasználását szolgálja, valamint javítja az olvasók szolgálatát, nagyobb hozzáférést biztosít a drága információhoz. A könyvtárosnak pedig több információt nyújt a használói szokásokról, a folyóirat-gyűjtemény használatáról, az elektronikus könyvtár lehetőségeiről és kellemetlenségeiről.

(Mohor Jenő)

94/302

BAKER, Shirley K. - JACKSON, Mary E.: Maximizing access, minimizing cost. A first step toward the information access future = Public Libr.Q. 13.vol. 1993. 3.no. 3-20.p.

Maximális hozzáférést, minimális költséggel.

Dokumentumszolgáltatás; Könyvtárközi kölcsönzés

A Tudományos Könyvtárak Egyesületének (Association of Research Libraries, ARL) az információforrások hozzáférhetőségével foglalkozó bizottsága megvitatta a könyvtárközi kölcsönzés (KKK) és dokumentumszolgáltatás helyzetét és kívánatos fejlesztését, és ún. fehér könyvet készített róla. Ezt elsődlegesen a tudományos könyvtáraknak szánták, de valamennyi könyvtárat érintheti, amelynek gyűjteményét más könyvtárak is használják.

A fehér könyv a kritikusan vizsgálja a jelenlegi könyvtárközi kölcsönzési tevékenységet, ugyanakkor számos sikeres megoldást is megemlít. Leírja az ideális KKK környezetet, az ideális automatikus pénzügyi elszámolási és vezetői információs rendszereket. Emellett számos ajánlást tesz az ideális helyzet megvalósítását segítő.

Megadja a kívánatos időbeli kereteket, ráfordításokat, és javaslatot tesz a részt vevő személyekre is. Mindezt vitaindítónak szánják, olyan kezdeményezéseket kívánnak elindítani, amelyek a KKK-t minden fajta típusú és nagyságú könyvtárban javítanák.

(Autoref.)

94/303

CORNISH, Graham P.: Europe divided or united? Networking and document supply, now and in the future = Libri. 44.vol. 1994. 1.no. 63-76.p. Bibliogr. 25 tétel.

Megosztott vagy egységes Európa? A hálózatépítés és a dokumentumszolgáltatás jelené és jövője

Dokumentumszolgáltatás; Együttműködés -nemzetközi; Hozzáférhetőség; Könyvtárközi kölcsönzés; Számítógép-hálózat

Európáról nem lehet mint egyetlen egységről beszélni, mivel vannak fejlettségi eltérések, mind a keleti, mind a nyugati részén. Az információ olyan nemzetközi áru, amely nem ismer határokat, közlésének egyik alapvető formáját jelentik a különböző kiadványok. A dokumentumok szolgáltatásában egyetlen ország sem lehet önálló, a használók igényeinek kielégítése érdekében együttműködésre van szükség. Ez az IFLA által támogatott UAP program (a kiadványok egyetemes hozzáférhetősége) egyik indoka. Bár a kutatások azt mutatják, hogy a dokumentumszolgáltatási kérések legnagyobb része nyugat-európai tudományos-műszaki folyóiratokkal kapcsolatos, más dokumentumok is fontosak. A nyelvi tényező miatt a kelet-európai országok többsége mindig is szolgáltatásokat fogadó fél marad a nemzetközi dokumentumszolgáltatási

folyamatban, mivel nyelvét határain kívül nem sokan használják. A szocialista országok könyvtárai korábban főként a Szovjetunió és egymás nagy gyűjteményeire támaszkodtak a kérések kielégítésében, de ez már nem lehetséges gazdasági és politikai okok következtében. A legtöbb szolgáltató könyvtár kemény valutában kéri a térítést. A korábbi NDK (az ún. új tartományok), amely szintén jelentős forrás volt, most egységes gyakorlatot folytat az NSZK régi tartományaival. Az egyéb források igen költségesek és valutaigényesek. A hálózati együttműködés igen fontos a dokumentumok lelőhelyének megállapításában és szolgáltatásukban, de frusztrációt is okozhat a használó számára, ha bibliográfiai adatok alapján keltett elvárásai nem elégíthetők ki a dokumentumok szolgáltatásával. A régióban sok gazdag és értékes gyűjtemény van, amelyek nagyrészt még mindig ismeretlenek. Vannak ugyan nyomtatott kalauzok, de egyre inkább szükség lenne a gyűjtemények részletes elemzésére és az így szerzett információ közzétételére a számítógép-hálózatokon. Lengyelországban végzett kutatások is alátámasztották ezt az igényt. A katalógusok retrospektív konverziója további igényt kelt a nemzetközi kölcsönzési hálózatok révén. A kelet-európai könyvtárak rákapcsolódtak a nagykerterjedésű hálózatokra. Ha katalógusaikat gépesítik, megnő dokumentumszolgáltatási tevékenységük iránt az igény. Mindezzel némi plusz jövedelemre tehetnek szert, amiből viszont megvásárolhatják a drága rendszereket. Az IFLA által kidolgozott voucher rendszer megkönnyítheti e problémák megoldását. A pénzügyi gazdálkodást oly módon kell átalakítani, hogy a dokumentumszolgáltatók részesedhessenek az általuk megtermelt jövedelemből. Az elektronikus dokumentumszolgáltatás volumenének növekedésével nőni fog majd az igény is, és nem is a technológia fogja korlátozni, hanem a szerzői jog. A kormányoknak kell kézbe venniük a szellemi tulajdonnal, a távközléssel és az információval kapcsolatos kérdések országos szintű áttekintését és a szemlélet megváltoztatását. Végezetül a hálózati együttműködés előnyeit össze kell vetni azokkal a kritériumokkal, amelyek használatát indokolják. A cél megfelelő meghatározása nélkül az eredmény csalódást fog kelteni; a megfelelő tervezés sikerre vezet majd.

(Autoref.)

Dokumentációs eljárások és termékeik

94/304

BALSAMO, Luigi: Alle radici di un progetto bibliografico europeo = Boll.Assoc.Ital.Bibl. 34.vol. 1994. 1.no. 53-60.p.

Egy európai bibliográfiai projekt gyökerei

Bibliográfia története; Együttműködés -nemzetközi

A CERL (Consortium of European Research Libraries) tervezete voltaképpen Conrad Gesner Bibliotheca Universalisának megvalósulása lenne.

94/305

TENOPIR, Carol: Standardization across databases = Libr.J. 119.vol. 1994. 8.no. 30-32.p.

Szabványosítás az adatbázisokban

Adatbázis; Szabvány

A nagy online keresőrendszerekben ma már szinte kivétel nélkül megtalálható a több adatbázisban való egyidejű keresés (multifile searching) lehetősége. Ez kétségtelenül előnyt jelent a CD-ROM-mal vagy a helyi adatbázisokkal szemben, de az egyforma rendeltetésű mezők sokszor eltérő mezőazonosítókat tartalmaznak, illetve eltérő logika szerint vannak kitöltve. Így például a DIALOG rendszerben a dokumentumtípus mezőazonosítója a Computer ASAP adatbázisnál AT (article type), a Microcomputer Abstract-nél DT (document type), a LISA-nál pedig hiányzik, azaz nem lehet a dokumentumtípusokat elkülöníteni. Ha olyan nevekre akarunk keresni, amelyek a dokumentum tárgyát képezik, akkor a Magazine Index-nél NP-t (named person), az ERIC-ben ID-t (identifier) kell beírunk, a PsycINFO pedig a DE (descriptor) mezőbe teszi a tárgyként szereplő neveket. A mezőazonosítók terén a leg-

hírhedtebb következetlenség az SF használata, amellyel már egy külön tanulmány is foglalkozott. Az SF ugyanis – többek között – jelenthet részadatbázist (subfile), különleges jellemzőt (special feature), forrásfájlt (source file) és kereshető jellemzőt (searchable feature).

A szabványosításnak két típusa lehetséges. A legkönnyebb a mezőnevek, ill. a mezőazonosítók egységesítése; a DIALOG pl. már megvalósította, hogy a kiadási év az összes adatbázisban PY (publication year), a szerző AT (author), a cím TI (title), a forrásfolyóirat pedig JN (journal) legyen. A másik módszer – a mező tartalmának szabványosítása – már nehezebb, s ezért ritkább. Ez a módszer csak olyan esetekben alkalmazható hatékonyan, ahol csak korlátozott számú változó fordulhat elő, pl. a kiadás ideje vagy a dokumentum nyelve.

A DIALOG 1994-ben egy új szabványosítási „rohamot” indított, mivel az elmúlt években kifejlesztett új keresési lehetőségek még jobban kiemelték a mezőnevek és -tartalmak következetlenségét. Ennek keretében a teljes szövegű folyóiratok, újságok és híradók felé fordul, s az eddig még nem egységesített mezőazonosítókat kívánja szabványosítani. Ezenkívül a földrajzi neveket kiemeli a deszkriptor mezőből, s egy külön mezőbe teszi, valamint gondoskodik arról, hogy minden teljes szövegű rekord rendelkezék egy rövid összefoglalással (annotáció, kivonat, vagy fő bekezdés), s ezeket egy új keresőkóddal (XP) egyszerre lehessen keresni.

A DIALOG-on kívül meg kell még említeni a Mead Data Central szolgáltató rendszer szabványosítási erőfeszítéseit is. Ez a vállalat a NEXIS adatbázisok eltérő mezőazonosítóit egységesítette, s ezáltal a rendszerben már régóta kínált tárgyköri és dokumentumtípus szerinti csoportosításokat sikerült tökéletesíteni.

(Novák István)

94/306

MURPHY, J.P. - GRIMSON, J.B.: The Jupiter system: an environment for multidatabase interoperability = J.Inf.Sci. 20.vol. 1994. 2.no. 120-136.p. Bibliogr. 34 tétel.

A Jupiter rendszer; interoperációs kapcsolat heterogén adatbázisok között

Adatbázis; Információkereső nyelv; Számítógéphálózat; Szoftver

A Jupiter rendszer célja, hogy interoperációs kapcsolat jöhessen létre autonóm és heterogén adatbázisok között, azaz a sokféle, heterogén szoftver- és hardver- platformon lévő megosztott adatbázisok transzparens módon legyenek hozzáférhetők. A résztvevők bármikor visszaléphetnek, a résztvevők teljes integrálódását nem is tervezik. Ennek a megoldásnak az a célja, hogy több adatbázis használhasson egy közös réteget és egy megfelelő interoperációs nyelvet, az információszolgáltatók pedig lazán kapcsolt, interoperációs kapcsolatra alkalmas, autonóm információs rendszereket hozhassanak létre. Az információs rendszerek szolgáltatóinak gondjait súlyosbítja az, hogy azok a kulcsfontosságú alkalmazások, amelyeket hagyományos módszerekkel fejlesztettek ki, nehézkesen integrálhatók olyan alkalmazásokkal, mint amelyek például az objektum-orientált technológiát alkalmazzák.

(Autoref.)

Lásd még 319-320

Hátrányos helyzetű olvasók ellátása

94/307

NIXON, Jill: Equality of access to information for the deaf community in Cheshire = Libr.Technology News. 1994. 13.no. 1-3.p.

A siketek egyenlő információszerezési esélyének lehetőségei Cheshire megye könyvtári hálózatában

Hallássérült olvasó; Távközlés; Videotex

1993 áprilisában a Cheshire megyei Könyvtári Szolgálat és a Siketek és Hallássérültek Társasága együttműködésre lépett, hogy a megyében élő hallássérültek információigényét az

egészségesekhez hasonlóan elégték ki. A Könyvtárak Fejlesztését Támogató Terv (PLDIS) anyagi segítségével és az új technológiák kínálta előnyök kiaknázásával sikerült legyőzni a kommunikációs nehézségeket.

A program céljaiban megfogalmazódott, hogy gondoskodnak az információk könnyebb hozzáférhetőségéről a hallássérültek számára, továbbá, hogy erősítik a halláskárosultak érdekeinek képviselését, s részvételüket e két szervezet munkájában, gondoskodnak a könyvtárhasználat „barátságosságáról”, s a könyvtárosokat is felkészítik az e csoporttal való foglalkozásra.

E célok elérése érdekében megvizsgálták a szöveges terminálok alkalmazásának lehetőségeit Cheshire mind az 56 könyvtárában; egy elektronikus hirdetőtábla létrehozását; olyan PC-k installálásának lehetőségét, amelyek e hirdetőtábla teljes képernyős megjelenítését biztosítják a megye 8 legnagyobb könyvtárában; továbbá néhány kiválasztott könyvtár összekapcsolását videofon révén a Siketek Társaságának irodájával.

A programot 12 hónap alatt hajtották végre. Először 5 Minicom szöveges terminált állítottak fel a könyvtárakban, hogy elérhető legyen szöveges telefonnal a helyi könyvtár közérdekű tájékoztatási szolgálata.

A hirdetőtáblát a Carnegie Tröszt támogatta anyagilag. Az adatbázis a társaság székhelyén található, témái: környezetvédelmi segítségnyújtás, speciális technikai berendezések, orvosi tanácsok, klubfoglalkozások, a társaság tagjainak minervája, oktatási, munkavállalási lehetőségek siketek számára stb. A társaság kapcsolatot épített ki számos európai ország hasonló szervezetével is egy nemzetközi tájékoztatási hálózat megszervezése érdekében. Olyan szoftver kifejlesztésére van szükség, amely képes szimultán fordításra, s van e-mail lehetősége.

A videofon technika lehetővé teszi, hogy a megye távolabbi helyein élő hallássérültek a jelelő nyelv alkalmazásával ezen eszköz révén kapcsolatba lépjenek egymással. A British Telecom és az Olivetti cég közösen kifejlesztett egy PCC-s videofont, melyet az ISDN hálózaton keresztül nagy sebességű adatátvitelre, grafikai jelátvitelre, egyidejű hang-, szöveg- és képtovábbításra lehet használni. Az új eszköz minősége lehetővé teszi, hogy 2 hallássérült a jelelővel folyamatosan kommunikáljon. A PCC videofon,

kiegészülve egy színes videokamerával, melyet a monitor fölé kell állítani, bármilyen rendszerű PC-re installálható az alábbi paraméterek szerint: 386-os PC, 8 Mb RAM, 5 Mb winchester, VGA/XGA monitor, ISDN kapcsolat. A kamera mozgatható, automatikusan működik, az audio egység hagyományos telefonálást és kézi, ill. érintésre való működést biztosít.

Az első PCC videofont 1994 márciusában helyezték el nyilvános térben, amikor a Chester könyvtárat összekapcsolták a Siketek Társaságának irodájával. Eddig 2 könyvtár és 2 társaság jutott PCC videofonhoz. Ha a siketek jól fogadják ezt az új technikát, akkor érdemes lesz a többi könyvtárban is meghonosítani, annak érdekében, hogy az egész megyét átfogó hálózatot hozzanak létre.

A videokapcsolat kialakítása óta a Könyvtári Szolgálat lehetőséget kapott arra, hogy a többi, különleges elbánást igénylő használói rétegre is odafigyeljen. Egy PCC videofont folyamatosan üzemeltetnek üzleti tájékoztatásra, s mérlegelik telekunyó típusú kommunikációs egység felállítását is.

A program része volt a könyvtárosok kétnapos továbbképzése a siketekkel való kapcsolat megteremtése érdekében. Itt megtanulják a szájról olvasást, a jelelő nyelvet, s általános viselkedési útmutatást kapnak arra nézve, miként kommunikáljanak a siketekkel.

(Kovács Katalin)

94/308

DERLAK, Malgorzata: Pilnie poszerzyc oferte dla niepelnosprawnych = Poradnik Bibl. 1994. 3.no. 6-9.p.

Sürgősen ki kell szélesíteni a hátrányos helyzetűek számára a kínálatot

Szolgáltatások; Vak könyvtárhasználó

A chelmi Vajdasági Könyvtár egy tízpontos kérdőív segítségével felmérte, hogy a vajdaság városaiban és falusi településeiben lakó vakok és más hátrányos helyzetűek milyen mértékben tartanak igényt prózai és zenei szalagok és kazetták kölcsönzésére, illetve a szükséges lejátszó berendezések bérletére.

Az akció során 188, közte 90 városi és 98 falusi személyt kérdeztek meg. Itt eltekintve az egyes kérdésekre adott válaszok város és falu vonatkozásában is megadott megoszlásainak ismertetésétől, a felmérés végeredménye az lett, hogy a benne résztvevő csoport 69,1%-a tart igényt az audio-szolgáltatásokra. Így hát a vajdasági és a helyi könyvtárak összefogásával minél előbb meg kellene szervezni őket.

A szervezés és a „belekerülés” tervezése során a következőket kell figyelembe venni: a megkérdezettek 35,1%-ának volna szüksége lejátszó berendezésre, de csak 18,2% tud vagy hajlandó fizetni bérletéért. A vajdasági könyvtár jelenlegi állománya nem kvadrál a megvallott érdeklődéssel, ui. míg az állományban a lengyel irodalmi művek „hangos változata” csak 40%-ban szerepel, addig a megkérdezettek 92,3%-a szavazott első helyen a lengyel irodalomra. (Rajta kívül – 55,4%-os preferáltsággal – a világirodalmi művek szerepelnek. Az ismeretterjesztő irodalom a megkérdezettek 33,1%-át érdekli, a komolyzene 5,4%-át, a könnyű muzsika pedig 33,8%-át.)

A cikk írója végül megjegyzi, hogy a túlnyomórészt idős korban lévő megkérdezettek szívesen, sőt meghatottan fogadták a felmérést végző könyvtárosokat, mondván: „Milyen kedves, hogy még velünk is törődik valaki”.

(Futala Tibor)

94/309

DIANSKAĀ, G.P.: Bibliotečnoe obsluživanje nezračih studentov = Naučn.Teh.Bibl. 1993. 12.no. 11-18.p.

Vak diákok könyvtári szolgálata

Egyetemi hallgató; Ifjúsági olvasó; Középkolász; Vak könyvtárhasználó

Az Oroszországi Föderációban mintegy 228 ezer vak és gyengén látó él. A vak és gyengén látó gyerekek számára 71 általános iskola és internátus működik, összesen 16 ezer tanulóval. A tanoncképzést a Vakok Összoroszországi Szövetségének intézményeiben végzik. Ezen kívül Kurszkban működik egy zeneiskola, Kiszlo-

vodszkban pedig masszörképzés folyik a vak fiatalok számára.

A vak fiatalok kis része – kb. 800 személy – egyetemi vagy főiskolai (technikumi) tanulmányokat folytat, s közülük többen – minden akadályt legyőzve – az elit értelmiség tagjaivá válnak.

Pedig a vak egyetemi és főiskolai hallgatók szinte mással sem találkoznak, mint akadályokkal. Oroszországban – ellentétben pl. az USA-val, Nagy-Britanniával, Németországgal, sőt: Csehországgal is – segítségük-ellátásuk teljesen szervezetlen. Az egyetemi és főiskolai könyvtárak sincsenek felkészülve speciális szükségleteik kielégítésére, sőt: fel sem merül bennük a segítség gondolata (pl. a szerző nem emlékszik arra, hogy a Vakok Orosz Állami Könyvtárából akár csak egyetlen egyetemi vagy főiskolai könyvtár kölcsönzött volna valamilyen Braille-írású könyvet, hangszalagot vagy hangkazettát ott-létének majdnem húsz éve alatt).

A vakok és gyengén látók speciális irodalommal és információval való ellátását valójában csak a vakok könyvtári hálózata tartja kötelességének. Az országban – a Vakok Orosz Állami Könyvtárával az élen – 69 ilyen könyvtár működik meglehetősen mostoha, állományban és korszerű felszerelésben egyaránt elmaradt körülmények között. A hivatásos kiadók megszüntették a Braille-írású művek kiadását, a Vakok Szövetségének műhelyében évente mindössze 3-5 egyetemi-főiskolai jegyzet/tankönyv Braille-írású változata készül el. A Vakok Orosz Állami Könyvtára rendelkezik a legnagyobb kapacitással, ami évi 50-60 címet jelent. Valamivel jobb a helyzet a magnószalagok és a hangkazetták készítése terén: itt az egyedi kéréseknek is eleget tudnak tenni. (Ezek postai terjesztése viszont egyre drágább, minthogy csak a Braille-írású művek postai szállítása – akárcsak világszerte – ingyenes.)

A Vakok Orosz Állami Könyvtára normál irodalmat is forgalmaz a vakok körében, ugyanis 9 felolvasó munkatárssal rendelkezik. (Ezek napi munkaideje 6 óra a 6 napos munkahéten.) Egy-egy vak olvasó hetente 6 órányi felolvasást vehet igénybe, ami vizsgákra való felkészülés, dolgozatírás stb. idején meghosszabbítható. A könyvtárnak zenei szolgálata is van, ahol a kottákat Braille-jelekbe is át tudják tenni.

A Vakok Könyvtára ezen felül bibliográfiai propagandát folytat (erre annál inkább szükség van, mivel a „vakok irodalmi termését” a nemzeti

bibliográfia nem regisztrálta), illetve használóinak ilyen jellegű segítséget ad.

Egyre népszerűbbek a számítógépes eszközök, amelyek ha egyelőre nem is élvonalbeliek, ám máris lehetővé teszik, hogy a vakok önállóan, más segítsége nélkül tájékozódjanak a szakirodalomban, illetve hozzájussanak a normál irodalom információihoz, amelyeket a számítógép az általuk használható domború formára tesz át.

1992-ben elnöki rendelet jelent meg a rokkantsági és rokkant problémák tudományos és információs gondozásáról, amit – 1993-ban – minisztertanácsi határozat követett. Remélhető, hogy e dokumentumok hosszabb távon jótékony hatással lesznek a vakok és gyengén látók egyéni és csoportos problémáinak elmélyültebb belátására és fokozatos kiküszöbölésére.

(Futala Tibor)

Lásd még 289, 313

Hálózatok, regionális rendszerek

Lásd 303, 338-339

Vezetési tájékoztatás

94/310

FISHER, Shelagh - ROWLEY, Jennifer: Management information and library management systems: an overview = *El.Libr.* 12.vol. 1994. 2.no. 109-117.p. Bibliogr.

A vezetők tájékoztatása és a könyvtári rendszerek; áttekintés

Integrált gépi rendszer; Vezetők tájékoztatása

Az integrált könyvtári rendszerek olyan vezetői információs lehetőségekkel rendelkeznek, amelyek révén hatékony vezetői eszközzé is válnak. A vezetés mindhárom szintjének (operatív, taktikai, stratégiai) megvannak a saját információs szükségletei. A korábbi vizsgálódások azt mutatják, hogy mind a vezetői információs használata a könyvtárakban, mind a vezetői információs rendszerek fejlődése terén meglehetősen lassú az előrehaladás.

Az integrált rendszerek általában lehetőséget adnak ad hoc vizsgálódásokra, szabványos jelentéseket készítenek, és vezetői információs modulral, vagy jelentés-generátorral teszik lehetővé ad hoc, vagy a felhasználó által definiált jelentések készítését. Az egyes modulokon belül számos informálódási lehetőség van: a rendelési fájlból szerző, cím, rendelési szám stb. szerint lehet keresni, az OPAC a tájékozódás igen változatos formáit támogatja, a kölcsönzési modulban a kölcsönző rekordja, illetve a példányrekord érhető el különféle módokon, és így tovább.

A legtöbb integrált rendszer a moduljaiban végbemenő tranzakciókra vonatkozó szabványos jelentések sorát nyújtja, melyek információi a vezetés különféle szintjein lehetnek hasznosak. A jelentés-generátorok lehetővé teszik meghatározott kritériumok szerinti adatok összegyűjtését, rendezését, statisztikai számítások elvégzését, az eredmények output- és nyomtatási formátumainak meghatározását stb. A jelentés-generátorok egyik típusánál a felhasználónak makrókat kell írnia, másikkal barátságosabb, a harmadik típus pedig magas szintű kérdésnyelvel rendelkezik.

A jövőre nézve fontosnak látszik a könyvtárvezetők megismertetése az új vezetői információs lehetőségekkel, ezen eszközök könyvtári használatának vizsgálata, irányelvek kimunkálása a jelentés-generátorok továbbfejlesztéséhez, a különféle típusú könyvtárak vezetői információs igényeinek vizsgálata, és a szabványos jelentések ahhoz igazítása.

(Mohor Jenő)